

МАТЕРІЯЛИ, ТВОРЧІ ПОРТРЕТИ

Світлана Ваєрши

ДВІ СВЯТИНИ ВОЛИНСЬКОЇ ЗЕМЛІ

Волинська земля має цікаве історичне минуле. Тут віднайдені поселення давніх слов'янських племен, про що свідчать чисельні археологічні знахідки. Зокрема, на Зимненському городищі біля Володимир-Волинського знайдено багато уламків давньої кераміки, вироби з металу та кісток, зброя, срібні та бронзові прикраси. Перші документальні згадки Волині віднайдені у записах арабського мандрівника X століття аль-Масуді. В них описані народи, що проживали у верхів'ях Західного Бугу та Прип'яті. Не оминув своєю увагою ці землі і польський історик XV ст. Ян Длугош, який здійснив докладний географічний опис Галицької Русі включно з Волинню та Холмщиною. На сторінках «Історії Польщі» він згадує імена багатьох політичних діячів Волині XV ст., цікаві історичні події, зокрема Луцький з'їзд монархів 1429 року. Праця Яна Длугоша залишається одним з найцінніших джерел історії нашого краю до XV ст. Вигідне географічне положення Волині, яка знаходилась на перехресті торговельних шляхів зі Сходу на Захід та з Півдня на Північ до Балтики, приваблювало на ці території багатьох завойовників. У середині X ст. Волинь була приєднана до Київської Русі. Починають розбудовуватись княжі міста та подвір'я. Так, у 988 році Великий князь Володимир закладає новий град Ладомир, який згодом носитиме його ім'я Володимир (Волинський). В Іпатіївському літописі знаходимо перші згадки про княже місто Луцьк у 1085 році, та Устилуг у 1150 році, тощо.

У першій половині XIII ст. місто Володимир стає центром Галицько-Волинського князівства, яке з 1253 року йменується королівством. Це був період правління князів Данила Романовича, названого Галицьким (1201—1264) та його брата Василька Романовича (1205—1271). Найбільший розквіт стародавнього міста припадає на середину XIII ст. Саме у той час Володимир-Волинський прославився як значний осередок торгівлі, ремісництва, культури та мистецтва. Тут сформувалася самобутня архітектурна школа, представлена чисельними церквами та монастирями; писався Галицько-Волинський літопис – цінний історичний документ другої половини XIII – початку XIV ст., що свідчить про високий рівень просвітництва у місті. На заваді подальшого розвитку стали монголо-татарські набіги. У 1241 році орди хана Батия вдерлися до Володимира, зруйнували та пограбували місто, лишивши по собі спустошення та занепад, після якого воно вже не зуміло відродити свою колишню славу та міць. У 1324 році Володимир-Волинський отримав магдебурзьке право, але, незважаючи на цей привілей, поступово втрачає свої торговельно-економічні переваги і у XVIII ст. перетворюється на маленьке провінційне містечко.

Однак, минулі століття лишили по собі багату історичну спадщину. В селі Зимне, розташованому за 8 км на південь від Володимир-Волинського, знаходиться Зимненський монастир, один з найдавніших в Україні. Він був закладений великим

князем Володимиром у 1001 році після утворення єпархії у місті Володимир у 992–993 рр. У передмісті Володимира, на високому березі річки Луги, князь збудував зимовий княжий терем (від якого згодом пішла назва селища Зимне) та два храми: Успіня Богоматері, що розмістився на горі, та Святої Трійці у її підніжжі. Високу гору відтоді названо Святою Горою. Давньоруські літописи вперше згадують Святогорський монастир наприкінці XI ст. в «Житті преподобного Феодосія Печерського». В Зимненському монастирі проживали перші волинські єпископи Стефан та Амфілохій. У 1097 році тут перебував преподобний Нестор-літописець, який служив «пострижеником» єпископа Стефана. Останній уславився як домашник та церковний співак-соліст Києво-Печерської лаври, про що згадується у «Літописі руському» та «Києво-Печерському Патерику». Про півчі заслуги єпископа згадується також у статті проф. Ю. Ясіновського «Церковно-співочі ініціативи українських та білоруських монастирів // Καλοφώνια, 2. Львів 2004, с. 14–55.

Як більшість давніх монастирів, Святогорський монастир свої початки бере у печерах, де ще у домонгольську добу існував підземний храм преподобного Варлама. Вузькі проходи з келіями, що ведуть до підземної церкви лишилися під мурами монастиря донині. Археологічні дослідження виявили старовинні стінні написи та давні поховання в тих печерах. Традиція захоронення у Зимнівському монастирі продовжувалась протягом кількох століть. За даними «Географічного словника Королівства Польського» у Зимному були поховані представники родин, які володіли землями та маєтками довкола, зокрема, князів Чарторійських, Четвертинських, Козеків та ін. У Галицько-Волинському літописі 1213 року згадується кам'яний хрест, поставлений Данилом Галицьким на могилі свого дружинника Кліма Христинича на сході від Зимнівського монастиря.

Зимненський монастир-фортеця
на Святій Горі

Успенська Церква
та Дзвіниця

За довгий час існування, в монастирі сталося чимало змін. В середині XV ст., на місці печерної та дерев'яних храмів, луцький князь Федір Чарторійський збудував «мурований монастир-фортецю з чотирма квадратними та однією круглою вежами та п'ятьма брамами». У 1682 році монастир перейшов до уніатів, а у 1839 році тут розмістився жіночий монастир. Не оминули його і часи лихоліть та занепаду.

Після приєднання західних земель України до СРСР у 1939 році монастир було закрито. Під час Другої Світової війни він ненадовго відродив свою діяльність, але у 1946 році чернечу громаду остаточно ліквідували. В монастирських стінах розмістилась тракторна бригада, що призвело до нищівної руйнації безцінної пам'ятки історії та архітектури. Відновлення Святої Гори почалося у 1990 році, коли до неї повернулися черниці православної церкви. Головною святинею монастиря вважають Чудотворну Ікону Богоматері. Цією Іконою Константинопольський патріарх Микола II Хризоверг благословив шлюб великого князя Володимира з візантійською царівною Анною. У 1006 р. Володимир подарував Ікону ченцям. Сьогодні до Зимненської Божої Матері приїжджає чимало людей помолитись та отримати зцілення, відчуті її духовну силу.

Успенська Церква та Квадратна вежа

Вхід до печер

Історія Волині пов'язана з іменем ще однієї видатної людини. Це Ігор Стравінський – музикант світового рівня, композитор, диригент, піаніст, якому аплодувала вся Європа та Америка. Ігор Стравінський мав українське коріння. Його батько, відомий оперний співак Федір Стравінський, народився у Чернігівській губернії, жив в різних містах України на Чернігівщині, Полтавщині, в т. ч. в Ніжині та Мозирі, куди родина часто переїжджала у зв'язку з обов'язками батька, що служив агрономом у поміщицьких маєтках. За походженням Федір Стравінський був волинянином, нащадком старовинного шляхетського гетьманського роду Сулимів-Стравінських. Він володів чудовим басом, за що його називали попередником Федора Шаляпіна. У 1873 році дебютував на сцені Київського оперного театру, а з 1876 р. став солістом Маріїнського театру у Санкт-Петербурзі. У 1874 р. він обвінчався з Ганною Холодовською, яка також походила з Волині, належала до козацького роду Холодовських, що отримали дворянський титул за участь у російсько-турецькій війні. Ганна була обдарованою піаністкою, акомпанувала своєму, тоді ще майбутньому чоловікові в аматорських виставах, які вони організували під час навчання у Мозирській гімназії. Найбільш популярною та улюбленою була опера М. Лисенка «Наталка-Полтавка».

Федір Стравінський завжди лишався свідомим українцем. Збирав книги й документи з української культури та історії, в т. ч. видання «Кобзаря» Т. Шевченка, портрети поета, ілюстрації до його творів, а також українські альманахи та краєвиди. Був гарним художником, намалював картину «Вид могили Т. Г. Шевченка над Дніпром поблизу міста Канева». Став прообразом осавула на полотні Іллі Рєпін «Запорожці пишуть листа турецькому султанові». Ігор Стравінський згадував, що пишався своїм козацьким родом, розповідаючи про батька, який зображений на картині І. Рєпіна «Запорожці», більше ніж тим, що найкращий концертний зал Швейцарії носить його ім'я. Свою любов до «пісенного краю», як Федір Стравінський називав Україну, він передав синові, для якого українська земля стала більше, ніж земля його батьків.

На Волинь Ігор Стравінський вперше приїхав у 14 років. В Устилузі був маєток Гаврила Носенка, чоловіка старшої сестри матері. Відтоді І. Стравінський їздив сюди кожного літа. Тут він зустрів своє кохання, Катерину Носенко, яка доводилась йому двоюрідною сестрою. Вона стала першою дружиною композитора. Випускниця Київського інституту шляхетних дівчат, серйозно займалася музикою, живописом та літературою. Заручини відбулися у 1906 році у маєтку Омельно на Волині. Після одруження Катерина Носенко успадкувала маєток в Устилузі як посаг до весілля. Хоча церква не дозволяла шлюби між кузенів, вони прожили щасливим подружжям тридцять три роки. В них народилося четверо дітей: відомий у світі швейцарський художник Федір Стравінський (1907–1989), Людмила (1908–1938, у майбутньому дружина поета Юрія Мандельштама), композитор і піаніст Святослав Сулима-Стравінський (1910–1994, змінив прізвище на Сулима-Стравінський, повернувшись до витоків родового герба Стравінських) та Мілена (1914–2013).

Ганна Холодовська та Ігор Стравінський

Ігор Стравінський

«Райським куточком для творчості» назвав Ігор Стравінський Устилуг. У 1907 році на околиці цього мальовничого містечка, в маєтку дружини, за власним проектом він збудував родовий маєток Стравінських «Стара Миза». Це був двоповерховий будинок в стилі швейцарського шале з двома великими коминами, балконом та мансардою. На території садиби містилися тенісні корти, сад. До маєтку провадила липова алея, посаджена самим композитором та його братом Гурієм.

Ця алея збереглась донині, і кожний, хто приїжджає до садиби може прогулятися під кронами змужнілих лип, що пам'ятають великого маестро.

Липова алея

В Устилузі родина проживала з 1907 по 1914 роки. Вони проводили тут кожне літо. Син композитора Федір згадував: «Променями щастя пройняті мої спогади про Устилуг...». В Устилузі композитор написав 16 найкращих музичних творів, серед яких Фантазія для оркестру «Феєрверк», «Фантастичне скерцо», «Свадебка», декілька раних вокальних циклів. Тут майже повністю були завершені славнозвісні балети «Жар-птиця», «Петрушка», «Весна священна», опера «Соловей». У Меморіальному музеї Стравінського, який відкрили у 1990 р. в приміщенні колишньої садиби, зберігаються унікальні експонати, а саме партитури балетів «Петрушка» і «Весна священна». Серед недоторканої краси волинської природи, у тісному зв'язку з українським фольклором композитор знаходив творче натхнення. Пам'ятне фото донесло до нас постать І. Стравінського, що записує мелодію волинського лірника на подвір'ї своєї садиби в Устилузі.

Садиба І. Стравінського «Стара Миза» в Устилузі

Взимку 1914 р. Стравінські виїхали до Швейцарії, аби покращити стан здоров'я дружини, яка страждала на туберкульоз. Згодом з'ясується, що ця поїздка назавжди роз'єднає Стравінських з Батьківщиною. У Швейцарії народилася молодша донька

Мілена. Це затримало повернення родини додому. Невдовзі розпочалася Перша світова війна, і Устилуг опинився в центрі військових подій. Втрата Устилуга стала травмою для Ігоря Стравінського. Він не зміг повернутись туди навіть після закінчення війни. У 1928 році нова польська влада відмовила композиторові у проханні повернутись на рідну землю. Персоною «нон-грата» на довгий час став І. Стравінський і для радянської влади, оскільки не мав жодної симпатії до революції 1917 року. Ім'я «буржуазного композитора з ворожою ідеологією» надовго «забули» у Радянському Союзі. Лише у 1962 р. за часів хрущовської відлиги, майже через 50 років розлуки з Батьківщиною Ігорю Стравінському дозволили приїхати до СРСР, але на прохання відвідати Устилуг композитор знову отримав відмову.

Рояль І. Стравінського Becker кінця XIX ст.

Будинок кілька разів змінював своїх власників. До 1939 року там жив польський суддя. Під час Другої світової війни містилась німецька комендатура. У радянські часи приміщення віддали під гуртожиток, згодом Будинок творчості і культури та дитячу музичну школу. За період свого існування будівля зазнала чималих змін та перебудов. Але у вересні 2013 року, до дня урочистого відкриття музею, після тривалої реконструкції та реставрації маєток І. Стравінського повернув свій оригінальний вигляд, який мав за часів композитора. Будинок занесений до «Пам'яток історії національного значення». Сьогодні в ньому міститься районна школа мистецтв, а на першому поверсі – музей композитора, де зібрано чимало унікальних матеріалів, зокрема альбом малюнків про Україну батька композитора – Федора Стравінського, малюнки зроблені самим композитором, фотографії родини Стравінських, листи старшого сина композитора Федора Стравінського, родовід Стравінських, рояль Becker кінця XIX ст., який, на жаль, не вдалося відновити повністю. У концертному залі музею проводяться міжнародні фестивалі «Стравінський та Україна», які з 2005 року відбуваються щорічно. В рамках першого фестивалю 1994 року відбулася наукова конференція, на якій, чи не вперше, розглядалося питання духовного зв'язку Ігоря Стравінського з українською культурою.

Духовна спадщина Волинської землі багата та цікава. Це значне культурне надбання нашого народу.

